

Tomaszewski, Jerzy

"Aleksander Skrzyński minister spraw zagranicznych II Rzeczypospolitej",
Piotr Wandycz, Warszawa 2006 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 98/2, 301-303

2007

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

pozostawia autor odpowiedź na pytanie, dlaczego na przestrzeni dwóch wieków (XIX–XX) antyklerykalizm hiszpański przybrał tak drastyczne formy i rozmiary, niespotykane w innych krajach.

Nie mniej cenne są spostrzeżenia dotyczące wpływu nauk Jana Pawła II oraz polityki hiszpańskiej Watykanu na stosunki na linii Kościół–państwo, na podziały ideologiczne w episkopacie hiszpańskim w latach osiemdziesiątych oraz na pewne zahamowanie słabnięcia tendencji antyklerykalnych.

Załącznik do rozdziału czwartego prezentuje kontrowersyjne poglądy barcelońskiego antropologa Manuela Delgado R u i z a na temat antyklerykalizmu hiszpańskiego. Odwołanie się do nich jest w pełni uzasadnione, ponieważ stanowi nie tylko dopełnienie wywodów zawartych w tym rozdziale, ale także uzmysławia czytelnikom ogromną złożoność i wieloaspektowość problemu oraz jego hiszpańską specyfikę.

W sumie otrzymujemy pracę interesującą, opartą na bogatych i różnorodnych źródłach. Autorowi udało się w komunikatywny sposób przybliżyć rozmaite aspekty współczesnego antyklerykalizmu hiszpańskiego i potrafił je ukazać w powiązaniu z realiami opisywanej epoki. Najnowszą książkę Tadeusza Miłkowskiego uważam zatem za znaczący wkład w rozwój polskiej historiografii. Do tej pory nie mieliśmy równie sumiennego i wielostronnego ujęcia tematu: „Kościół w społeczeństwie hiszpańskim w XIX i XX wieku”.

Barbara Obtulowicz
Akademia Pedagogiczna w Krakowie
Instytut Neofilologii

Piotr W a n d y c z, *Aleksander Skrzyński minister spraw zagranicznych II Rzeczypospolitej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2006, s. 304, 8 ilustr.

Aleksander Skrzyński nie ma szczęścia u historyków. Zarówno okres, kiedy znajdował się na czele rządu, jak też jego działalność na polu polityki zagranicznej pozostawały na marginesie badań naukowych. To prawda, że konferencja lokarneńska, podczas której reprezentował Polskę, oraz zagadnienia z nią związane od dawna budziły zainteresowanie u nas i w innych krajach, ale inne aspekty jego działalności tylko sporadycznie stanowiły przedmiot analizy. Bodajże jedyna książka poświęcona dziejom jego gabinetu dotyczyła zagadnień gospodarczych, a przecież nie one były najważniejsze w jego działalności. Zapewne wpłynął na taki stan rzeczy niedostatek źródeł, o czym wspomina Piotr W a n d y c z we wstępie do recenzowanej książki. Jest ona pierwszą próbą biografii ministra spraw zagranicznych, który „był niewątpliwie postacią wybitną, o nieprzeciętnych zdolnościach, a jednocześnie osobą kontrowersyjną” (s. 8). Wyróżniał się wśród polskich ministrów kształtujących politykę zagraniczną Rzeczypospolitej przed zamachem majowym, następnie znalazł się na bocznym torze, zaś przedwczesna śmierć w wyniku wypadku samochodowego we wrześniu 1931 r. przekreśliła ewentualny jego powrót do dyplomacji, o czym krążyły trudne do zweryfikowania pogłoski.

Wandycz koncentruje się na działalności publicznej, przede wszystkim sferze polityki zagranicznej, a także na — zajmowanym dwukrotnie — stanowisku premiera. Jest to więc przede wszystkim studium z dziedziny polskiej polityki zagranicznej, jej możliwości oraz ograniczeń, a także prób zrealizowania konsekwentnej koncepcji reprezentowanej przez Skrzyńskiego. Wyraża się to

w strukturze książki, której najważniejsze rozdziały dotyczą właśnie polityki zagranicznej, natomiast informacje na temat życia prywatnego ograniczają się niemal wyłącznie do zwięzłego wstępu (sporo miejsca zajmuje w nim zarys przesłanek teoretycznych i ideowych jego koncepcji dotyczących stosunków międzynarodowych) oraz krótkiego rozdziału końcowego, dotyczącego ostatnich lat życia po maju 1926 r. Nawet tak skromne wiadomości dotyczące życia prywatnego zdobył autor dzięki otrzymaniu źródeł znajdujących się w prywatnym posiadaniu. Być może nikt inny z historyków nie mógłby uzyskać do nich dostępu oraz zgody na wykorzystanie, ale też mało kto potrafi zachować taki umiar sądów i ostrożność w formułowaniu wniosków przy sumiennoci relacji o faktach. Podczas lektury odniosłem wrażenie, że autor żywi sympatię dla swego bohatera i żałuje, iż nie odegrał on większej roli w polskiej polityce zagranicznej. Sympatia nie zaciemniła jednak bystrości spojrzenia i sądzę, że wśród czytelników nie będę wyjątkiem, który podzieli to uczucie.

Zwraca uwagę bardzo obszerna bibliografia, w której wymienione jest 13 archiwów z Polski, USA, Wielkiej Brytanii i Francji oraz bibliotek zawierających zbiory rękopisów, 37 czasopism i gazet ukazujących się w Polsce, USA, Wielkiej Brytanii, Szwajcarii, Francji oraz Czechosłowacji, liczne źródła drukowane (w tym pamiętniki) i opracowania. Świadczy to, że autor zbierał materiały dla biografii ministra Skrzyńskiego przez wiele lat, zapewne na marginesie licznych swych studiów dotyczących dziejów Europy Środkowej w latach międzywojennych. Tym bardziej należy cenić tę książkę, jako rezultat zarówno doświadczenia i wiedzy, jak wytrwałości w systematycznym gromadzeniu źródeł.

Analiza teoretycznych i ideowych przesłanek koncepcji Skrzyńskiego, przeprowadzona we wstępie (por. zwłaszcza s. 33, 34, 37, 42) na podstawie jego wypowiedzi oraz sądów współpracowników, skłania mnie do wniosku, że podstawowe założenia zbliżały go do Edwarda Beneša, aczkolwiek żywił większy niż polityk czechosłowacki sceptycyzm w kwestii bezpieczeństwa Europy Środkowej wobec zagrożeń ze wschodu i zachodu (s. 48). Obydwaj mężowie stanu opierali swą dyplomację na uznaniu trwałości systemu stworzonego przez traktat wersalski i Ligę Narodów, obydwaj widzieli swe państwa jako uczestników demokratycznego systemu stosunków międzynarodowych, przeciwstawiali się rozwiązywaniu sporów przy pomocy siły zbrojnej. Sprzyjało to zbliżeniu Polski z Czechosłowacją w 1925 r., pomimo sporów związanych ze skutkami podziału Śląska Cieszyńskiego (por. s. 149–150). Wprawdzie Skrzyński sceptycznie oceniał szanse przewyżczenia sprzeczności między Rumunią a Węgry (s. 53–54), lecz podobnie jak Beneš starał się o tworzenie sojuszków państw położonych „między ZSRR a Niemcami”. Czy w jego propozycjach z lat 1920–1922 nie można dostrzec elementów idei wielkiego porozumienia państw Europy Środkowej pozostających w cieniu mocarstw? Zbyt krótki był okres, gdy mógł realizować swe koncepcje, by dziś oceniać szanse ich powodzenia. Sądzę jednak, że były większe niż późniejszych projektów Józefa Becka, gdyż trudno sobie było wyobrazić silny system sojuszniczy w środkowej Europie bez porozumienia czechosłowacko-polskiego.

Skrzyński znalazł się na marginesie życia politycznego po zamachu majowym. W ostatnich latach życia bywał wymieniany w personalnych plotkach dotyczących stanowisk w dyplomacji. Mam jednak wątpliwości, czy istniały realne tego szanse, nie tylko z powodu konfliktów z ministrem Augustem Zaleskim. Obraz zarysowany w recenzowanej książce świadczy, że był to polityk nazbyt niezależny w sądach oraz koncepcjach, by stać się jedynie wykonawcą decyzji podejmowanych przez Józefa Becka przy aprobacie Piłsudskiego.

Piotr Wandycz wyraża opinię, że „światopogląd Skrzyńskiego odpowiadał ideologii konserwatystów krakowskich, najbardziej może politycznie światłej i wyrobionej grupie w kraju”, dodając, że „łatwiej się Skrzyńskiemu współpracowało z socjalistami, zwłaszcza jeśli chodziło o politykę zagraniczną, niż z doktrynersko nastawioną endecją” (s. 31). Nie jestem jednak przekonany o bliskości

z konserwatystami. Badania Anny L a n d a u – C z a j k i ujawniają przecież silny antysemityzm konserwatystów, także krakowskich, podczas gdy Skrzyński odnosił się krytycznie do nacjonalizmu, a co więcej, odegrał istotną rolę w dojściu do tzw. ugody polsko-żydowskiej w 1925 r. Szkoda, że zagadnienie stosunku premiera Skrzyńskiego do mniejszości narodowych w Polsce, nie tylko Żydów, pozostało na marginesie tej biografii.

Książkę uzupełniają: streszczenie w języku angielskim, bardzo użyteczny schemat struktury organizacyjnej MSZ w latach 1921–1924 oraz ilustracje.

Jerzy Tomaszewski
Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej
w Kutnie

Scholars of Bohemian, Czech and Czechoslovak History Studies, t. I: A–I, t. II: J–P, t. III: R–Z, wyd. Jaroslav P á n e k, Svatava R a k o v á, Václava H o r č a k o v á, Institute of History, Prague 2006, s. 445, 468, 390.

W 1999 r. ukazał się w Pradze w niewielkim nakładzie w języku czeskim obszerny tom zawierający informacje biobibliograficzne o współczesnych historykach czeskich („Lexikon současných českých historiků”, uspořádali Jaroslav P á n e k a Petr V o r e l ve spolupráci se Zdeňkem B e n e š e m, Tomášem K n o z e m, Jiřím K o c i a n e m, Stanislavem P e t r e m, Zdeňkem P o u s t o u, Svatavou R a k o v o u, Eduardem Š i m k e m a dalšími českými historiky, Praha 1999, Historický ústav AV ČR, Sdružení historiků ČR, Východočeské muzeum, s. 373), obejmujący 721 nazwisk. Wprawdzie nie znalazłem w nim informacji o niektórych badaczach zajmujących się historią gospodarczą, ale — pomimo raczej nielicznych opuszczeń — księga stanowi nieocenioną pomoc dla osób zainteresowanych historiografią czeską.

Znacznie trudniejszym zadaniem było zgromadzenie analogicznych danych na temat uczonych zagranicznych, podjęte wkrótce po opublikowaniu powyższej książki. Trzy tomy informatora o uczonych zajmujących się dziejami ziem czeskich oraz Czechosłowacji, zamieszkujących poza granicami Republiki Czeskiej, zawierają informacje znacznie wykraczające poza tradycyjne wydawnictwa o charakterze *Who's Who*. Dzieło, jak informują wydawcy we wstępie, obejmuje w zasadzie osoby żyjące, lecz włącznie ze zmarłymi w okresie od 2001 r. do momentu zamknięcia prac edytorskich. Zamierzeniem było wymienienie „wszystkich historyków uczestniczących w badaniach, niezależnie od tego, gdzie mieszkają w świecie, oprócz Republiki Czeskiej — —; uwzględnienie historyków, którzy zajmują się wyłącznie lub choćby częściowo tematyką czeską/bohemistyczną, o ile wykazali swe zainteresowania co najmniej jedną książką lub szeregiem ważnych studiów na ten temat”. Zakres geograficzny objął ziemie wchodzące współcześnie w skład Republiki Czeskiej od wczesnego średniowiecza do współczesności (uwzględniając wszystkie etniczne społeczności tu zamieszkałe), a także ziemie znajdujące się przez dłuższy czas w obrębie Korony Czeskiej (m.in. Śląsk i Łużyce), a wreszcie terytorium Czechosłowacji w latach 1918–1992 (s. 11–12).

Punktem wyjścia dla zbierania informacji był szczegółowy kwestionariusz, a w realizacji projektu zaangażowany był liczny zespół współpracowników, pomocą służyły także liczne zainteresowa-